

HİNDİSTAN BHOPAL EMİRİ VE MÜFESSİR SİDDİK HASAN HAN'IN OSMANLI DEVLETİ İLE İLİŞKİSİ

Dr. Cüneyt EREN*
Dr. Nurullah YILMAZ*

ÖZET

Bu çalışma Osmanlı Devleti'nin sınır ötesi İslâmî unsurlarla olan ilişkilerine örnek sadedinde, kısaca Hindistan Müslümanları ve Hind Bhopal Emîri ve Müfessir Sıddık Hasan Han'la olan ilişkileri konu edinmektedir.

Giriş

Globalleşmenin vazgeçilmez kuralı, ülke kapasite, güç ve değerlerinin sınırlar ötesine taşınmasıdır. Osmanlı Devleti de, çağında yakalamış olduğu evrensel boyutunu bu misyonla kazanmıştır. Ancak Osmanlı'nın sahip olduğu değerler içerisinde belki de en önemli olanı İslâmî kimliği olmuş, bunu da çevresindeki diğer İslâmî topluluklarla paylaşmaktan çekinmemiş, ayrıca gayr-i İslâmî unsurlarla ilişkilerinde de her zaman bunun erdemini yakalamıştır.

Osmanlı'nın sınır ötesi ilişkilerine bir örnek de Hindistan ve özellikle orada İslâmî kimliği olan azınlık Müslümanlardır. Hindli Müslümanların Osmanlılara özel ilgileri vardı. Çünkü, onların İslam'a girmeleri Türkler vasıtasıyla olmuştu, Mukaddes Yerler Osmanlıya aitti ve dünyadaki tek güçlü Müslüman devlet Osmanlı idi.

OSMANLI-HİND MÜNASEBETLERİNE GENEL BİR BAKIŞ

Türk-Hind münasebetleri 11. y.y.da Gazneli Mahmut'un seferleriyle başlar. Seyyitler (1414-51) ve Lodiler (1451-1526) hariç bir çok Türk Kavminin Hindistan'ı yönetmesiyle devam eder. Ancak, Osmanlı ile münasebetleri 15.yy.da başlar, 1870'li yıllarda zirveye ulaşır.

1453 yılında İstanbul'un fethiyle dünyada Osmanlı büyük ün kazandı ve böylece Güney Hindistan'da bazı Müslüman sultanlar Osmanlı ile diplomatik ilişkiler kurmak istediler.

* Atatürk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü Öğretim üyesi.

* Atatürk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü Öğretim üyesi.

1517 yılında Mısır ve Hicaz'ın alınıp Hilafetin Osmanlı Padişahlarına geçmesiyle Osmanlı-Hindistan ilişkileri hız kazanmıştır. Ayrıca Hindistan'a yerleşen Portekizlileri çıkarmak için Osmanlı birkaç kez Piri Reis ve Seyyid Ali Reis gibi kaptanların kontrolünde Hindistan'daki Portekizlilere sefer düzenlemiştir.¹

Osmanlılar ve Babürlülerin ilk düzenli diplomatik münasebeti Şah Cihan (1627-58) tarafından başlatılmıştır. İlişkiler Evrengzip Şah (1658-1707) zamanında biraz zayıfladıysa da Osmanlı ve Babürlü alim ve şairlerin ilmi ve edebi eserleri karşılıklı okunarak devam eder.

Ayrıca Hindistan'da hutbeler Osmanlı Sultanı adına okunuyordu.

Osmanlı Halifelerinden başları sıkıştıkça yardım istiyor, biatlarını bildiriyor ve savaş zamanlarında gerekirse Osmanlı Devletine yardımda bulunacaklarını bildiriyorlardı.

İkinci Abdülhamit, dünya milletlerine karşı koyabilmenin tek yolunun İslam Birliği olduğunu düşündürüyor ve bu meyanda bütün müslümanların halifesi olduğu düşüncesini yaymaya çalışıyordu.

İkinci Abdülhamit daha çok sömürü durumunda olan Müslüman devletlere maddi ve politik destekte bulunmaya çalışmış, din adamları ve devlet elçileri vasıtasıyla İslam Birliği ve Osmanlı etrafında birleşmeyi temin etmek için uğraşmıştır. Ayrıca Şiilerin Sünnilerle birleşmesini temin etmeye çalışmış bu iş için Cemalettin Afgani'den faydalanmıştır.²

1870'den sonra balkan krizi Hindistan Müslümanlarına Osmanlı'nın gerçek yüzünü göstermişti. Hindistanlı Müslümanları bunu kabullenmek istemiyor. Güçlü bir Osmanlı Devleti görmek istiyorlardı. Bunun için yardımlar topladılar, mitingler düzenlediler, İngiliz hükümetine Osmanlı-Rus savaşında(93 harbi) yardımda bulunması için baskı yaptılar.

Hindistanda açıktan binlerce insan ölmesine rağmen Osmanlıya ciddi yardım topladılar. Kadınlar bile kampanyaya katılıp ziynet eşyalarını veriyordu. Ayrıca Hindistan basını da ciddi destek verip yardımların toplanmasına öncülük etti. Hatta savaş için asker bile gönderdiler.

Trablusgarb Savaşında yenilerek zayıf düşen Osmanlı, Balkan Savaşlarıyla iyice kötü duruma düştü. Bir ara Edirne'yi bile kaybeden Devlet, Balkan Devletlerinin aralarında dalaşmalarını fırsat bilerek Edirne ve civarını geri aldı.

---

¹ Bkn. Özcan Azmi, *Pan İslamizm, Osmanlı Devleti, Hindistan Müslümanları Ve İngiltere (1877-1914)*, T.D.V Yayınları.

² Bkn. Özcan Azmi, *Pan İslamizm, Osmanlı Devleti, Hindistan Müslümanları Ve İngiltere (1877-1914)*, T.D.V Yayınları.

Savaş, Hindistan'da çok yakından takip edildi. İlk defa, farklı düşüncedeki Ulema aynı çizgide birleşti ve Osmanlı için yardım toplamaya başladı. Öyle ki, bütün dünyadan toplanan yardımların yarısı Hindistan'dan gelmişti.³

SİDDİK HASAN HAN'IN KİMLİĞİ ⁴

Sıddık Hasan Han'ın ismi biyografisini yazan eserlerde⁵ Ebu't-tayyib Muhammed Sıddık Han b. Hasan b. Ali b. Lutfullah el-Hüseyni el-Buhârî el-Kannûcî'dir.

el-Bagdâdî de Hasan isminin önüne "*es-Seyyid*" lakabını getirmiştir.⁶ Bu rivayetleri karşılaştırdığımızda Sıddık Hasan Han'ın ismi *Muhammed Sıddık Hasan Bahadır Han b. Evlad es-Seyyid Hasan b. Evlad Ali b. Lutfullah el-Hüseynî el-Buhârî el-Kannûcî*'dir.⁷

Buharâ'dan gelerek Hindistan'a yerleşen Celâleddin Cihaniyan Cihangeşt (ö.785/1384) soyundan geldiğinden oraya nisbet el-Buhârî"⁸ Doğumundan bir kaç gün sonra annesi tarafından Kannûc'a götürülüp orada yetiştiği için "Kannûcî" olarak adlandırılmıştır.⁹

İslam Ansiklopedisinin Fransızca baskısının "*Sıddık*" maddesinde verdiği bilgiye göre büyük babası 785/1384'de vefat eden "*Djalal-Din Djahaniyan Djahangash*"tı. Bunun büyük babası "*Saiyi Djalat Gulsurkh*" Hindistan'a Buhâra şehrinde 653/1253 tarihinde geldi.

³ Bkn. Özcan Azmi, *Pan İslamizm, Osmanlı Devleti, Hindistan Müslümanları Ve İngiltere (1877-1914)*, T.D.V Yayınları.

⁴ Konuyla ilgili geniş bilgi için bkn. *Sıddık Hasan Han ve Ahkâmu'l-Kur'ân Tefsiri*, Eren Cüneyt, Erzurum, 2001.

⁵ Bkn. Serkis, *Mu'cemul Matbuâtî'l-Arabiyye* XI. 1201-1205. Mısır: 1930-1349; Kehhâle, Om'ar Rıda, *Mu'cemu'l-Müellifin* s.10-90. Lübnan ts; ez-Zirikli Hayruddin, *el-A'lâm*, Beyrut, 1969, VII, 36; Bağdatlı İsmail Paşa *Hediyyetu'l-Ârifin* İstanbul,-1955. II,388 Nuveyhid, Adil *Mu'cemu'l-Müfessirin* II.539 Lübnan-ts; *İslam Ansiklopedisi* X. 550 İstanbul, 1988; Brockelmann, Carl, *Geschichte der Arabischen Litteratur* Leiden II. 418-503, 1937; Clement Huarf, *History of Arabic Literature* -s.432-433 London 1903; Han Ali Hasan *Ma'âsir'i Siddiki* Laknav 1925; Ed van Dyke ve el-Biblavi, *İktifa* s. 106,118,313,496,497. Kahire 1896; *Meydan Larousse* XI. 253 Paris 1960.

⁶Bağdatlı İsmail Paşa II, 2679.

⁷Kannuc, aslında Sinnur şeklinde "kaf" kesreli, "nun" ötreli ve şeddeli ve "vav" sâkindir. Halk arasında "kaf" üstün olarak "Kannüc" şeklinde meşhur olmuştur. Bkn. S.H.Han "*El-Huttah fi Zikri's-Sihâhi's-Sıtta*" s. 262. Lübnan 1985.

⁸*Meydan Larousse* XI. 253.

⁹Han Sıddık Hasan Han, *İbkau'l-Minen billkâi'l-Mihen*, s. 30 Lahor. 1986.

Sıddık Hasan Han nesebinin babası tarafından Peygamber Efendimize annesi tarafından da 3. halife Hz. Osman'a dayandığını söyler.¹⁰ Biyografisini yazan bazı eserlerde zikredilen "*es-Seyyid*" lakabı buradan gelmektedir.¹¹

Künyesi bütün kaynaklarda *Ebu't-Tayyib* olarak geçer.

Bhopal Reisesi ile evlendikten sonra Eyalet Reisi, Valisi anlamına gelen *Nevvab* ünvanı ile anılmıştır.¹²

1248/1832'de Hindistan'ın Kannûç şehrinde doğdu.

Tahsil çağına geldiğinde önce beldesi civarında bulunan ulemanın yanında ilim tahsil etti. Daha sonra Delhi'ye giderek başta Muhammed Sadruddin Han olmak üzere, Handidah Kadısı Şeyh Hüseyin el-Ensârî ve Muhammed Yakub Dehlevî'den ders aldı.

Bhopal Reisi Nevvab Skender Begam 13. Recep 1285/1868'de vefat etmiş, onun yerine kızı Nevvab Şahcahan Begam 1285/1868'de tahta geçmişti.¹³ Bu arada kocası Nevvab Baki Muhammed Han'da vefat edince, kendine güvenilir bir danışman, birlikte yaşayacağı, hem kocası hemde özel yardımcısı olarak Sıddık Hasan Han'ı seçti.(1870) Bu izdivaç ile Sıddık Hasan Han . "*Nevvab Valacah Emiru'l Melik*" "*Bhopal Meliki*" veya "*Bhopal Emiri*" ünvanını almış oldu

Sıddık Hasan Han edebiyat ve ilahiyatın hemen hemen her sahasında 3 ayrı dilde 222 adet eser kaleme almıştır. Bunların bazıları oldukça hacimli ve ilmi yönden kaynak mahiyetinde eserler olarak hüsn-ü kabul görmüştür.

1307/20 Şubat 1890'da Bhopal'da 59 yaşında vefat etti.

SİDDİK HASAN HAN'IN OSMANLI İLİŞKİSİ

Yukarıda kısaca temas ettiğimiz gibi, Osmanlı Devleti uzun müddet Müslümanların hilafet merkezi olduğu için gönüllerin odak noktası olarak kalmıştır. Bu sebepten dolayı Pakistan ve Hindistan'daki Müslümanların kapleri her zaman Türklerle çarpmış onlarla beraber olmuştur.

Bu ilişki geçmişte olduğu gibi Sıddık Hasan Han'ın yaşadığı dönemde de devam etmiştir. örneğin Sıddık Hasan Han'ın kayınvalidesi Skender Begam (ö. 1285/1868), zamamında hayırlı işler yapan, kızlar için tedrisat başlatan bir hanımdı. Kur'ân-ı Kerîm'in Türkçe'ye tercümesinin hala basılmamış olduğunu öğrenince Türkçeyi çok iyi bilen Şeyh Ahmed Dağüstânî'yi Kur'ân-ı Kerîm'i Türkçeye çevir-

¹⁰Han Sıddık Hasan, *a.g.e.* s.28-29.

¹¹Bağdadlı İsmail Paşa, II, 388, *Meydan Larousse* XI,550.

¹²Raziyah Hamid, *Nevvab S.Hasan Han* Bhopal Üniversitesi 1982 yılı basılmış Urduca doktora tezi. S. 16.

¹³Hamid Raziyah, *a.g.e.* s. 85.

mekle görevlendirdi.¹⁴ Tercüme tamamlandıktan sonra da ona yaklaşık iki kilo altın tutarında 4000 Rupiye nakit ödül ve kıymetli hediyeler takdim etti.¹⁵

Skender Begam'ın ölümünden sonra vezir Cemaleddin Han, Şah Veliyullah Dehlevî'nin tercümesi olan *Fethu'r-Rahman*'i Türkçe'ye çevirtirerek Mısır'daki Matbaa Hıdıviyye'de bastırdı. Çeviriyi Mevlevî Hayruddin Han Haydarabâdî yapmıştır.¹⁶

Sultan Abdulaziz Han ve ardından Sultan Abdulhamid Han'ın devrinde Osmanlı Devletinin genel durumunun bozulduğu ve Rus saldırıları ile saltanatın tehlikeye girdiği sıralarda Sıddık Hasan Han Bhopal Eyaleti Reisi sıfatıyla İslamın koruyucu sayılan Türkler için maddî yardım toplamış bundan dolayı Sultan Abdulhamit Han 1296/1878'de ona **2. dereceden Mecidi Nişânı**, hanımı Şah Cahan Begam'a da **Şefkat Nişânı** vermiştir.

Mecidi madalyası ve Şefkat Madalyası ile birlikte Sıddık Hasan Han'ın vasıflarını ortaya koyan Osmanlı padişahının bir yazma fermanı Bhopal Reisesine verilmiştir.¹⁷

Sıddık Hasan Han kendi tefsiri Fethu'l Beyan'ı Sultan Abdulhamit Han'a (ö.1918) göndermiştir.¹⁸ Ayrıca Osmanlı Türklerine olan sonsuz sevgisini dile getiren, Hilafet-i Osmaniye'yi te'yid eden *el- İbretu Mimmâ Câe fi'l-Gazvi ve's-saâdeti ve'l-Hicra* الهجرة و السعادة و الغزو و العبرة مما جاء فى الغزو و السعادة و الهجرة adlı bir kitap bile yazmıştır.¹⁹

Sultan Abdulhamid Han hadis ilmine çok ilgi duyardı. *Tâcu'l-Arûs* sahibi Şah Veliyullah'ın talebesi Seyyid Murtaza Bilgrami Zebidi'den "*Yeryüzündekilere merhamet edin ki Allah'ta size merhamet etsin*" anlamındaki "*Hadisu'r Rahmah*"nın²⁰ silsile icazesini almıştır. Bu tarihi icazenin bir el yazması Daru'l- Ulûm Nedve'nin kütüphanesinin Sıddık Hasan Han bölümünde mevcuttur. Bu el yazmayı Sıddık Hasan Han kendisi yazmıştır.²¹

¹⁴R. Hamid, *a.g.e.* 148.

¹⁵ R. Hamid, *a.g.e.* s.148.

¹⁶R. Hamid, *a.g.e.* s.148.

¹⁷R. Hamid, *a.g.e.* s. 97.

¹⁸R. Hamid, *a.g.e.* s. 96.

¹⁹*Muhaddis* (Dergi) c.13, Sayı 11, s.477-478.

²⁰ el-Aclûni İsmail b. Muhammed, *Keşfu'l-Hafâ ve Muzîlu'l-Elbâs*, I, 109, Beyrut, 1351.

²¹M. İshak, *a.g.e.* s. 283.

ABSTRACT

In this study, the relationship between Ottoman State and Islamic races in foreign countries has been discussed. Es exsample, Muslims of India in short, and especially the Bhopal Emeer and commentator on the Qur'an Siddik Hasan Khan.